Εκπαιδευτική Πολιτική και Οικονομικός Πραγματισμός: Η Ανώτατη Εκπαίδευση στη Σιγκαπούρη και στην Κύπρο. Μια Συγκριτική Θεώρηση.

Παναγιώτης Περσιάνης

Περιληψη

Το άρθρο επιχειρεί μια σύγκριση των κρατικών πολιτικών στην ανώτατη εκπαίδευση της Σιγκαπούρης και της Κύπρου, δύο μικρών χωρών που διατέλεσαν στο παρελθόν βρετανικές αποικίες.

Το άρθρο επισημαίνει βαθιές διαφορές μεταξύ των δύο πολιτικών και υποστηρίζει πως αυτές μπορούν να εξηγηθούν από τα διαφορετικά δεδομένα σε τρεις τομείς:

α) το βαθμό βιομηχανικής ανάπτυξης·

β) τις ανάγκες των αναπτυχθεισών στις δύο χώρες βιομηχανιών· και

γ) το πολιτικό και πολιτισμικό συγκείμενο και, ειδικότερα, την ιεράρχηση αξιών στις δύο χώρες. Η τελευταία διαφορά καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το διαφορετικό τρόπο με τον οποίο τα δύο κράτη επιδιώκουν τη νομιμοποίησή τους.

I. Εισαγωγή

Σ' ένα κεφάλαιο με τίτλο «Η Σιγκαπούρη επενδύει στο Έθνος-Επιχείρηση», το οποίο δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του Ohmae *Η Εξελισσόμενη Παγκόσμια Οικονομία: Δίνοντας Νόημα στη Νέα Παγκόσμια Τάξη*, ο R.S. Sisodia παρατήρησε πως η «Σιγκαπούρη έχει γίνει το σύμβολο των

οικονομικών και τεχνολογικών δυνατοτήτων των μικρών κρατών που έχουν μεγάλες φιλοδοξίες», και πως χώρες όπως η Μαλαισία, η Ταϊβάν και η Κύπρος «δημιούργησαν τις δικές τους παραλλαγές εθνικών σχεδίων τεχνολογίας της πληροφορίας, ακολουθώντας το πρωτοποριακό παράδειγμα της Σιγκαπούρης» (Sisodia, 1995). Αυτή η αναφορά στην Κύπρο γέννησε την ιδέα για την παρούσα έρευνα σχετικά με την εκπαιδευτική πολιτική στην ανώτατη εκπαίδευση της Σιγκαπούρης και της Κύπρου, το ρόλο της ανώτατης εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη των δύο χωρών, τις διαφορές στις σχέσεις κράτους-πανεπιστημίου, και την πιθανή εξήγηση αυτών των διαφορών.

Είναι αλήθεια, βέβαια, πως το μεγάλο χάσμα μεταξύ των τεχνολογικών και οικονομικών επιτευγμάτων των δύο χωρών κάνει αυτή τη σύγκριση να φαίνεται παρατραβηγμένη. Η Σιγκαπούρη «αντιπροσωπεύει πιθανότατα το πλέον τεχνολογικά προηγμένο περιβάλλον στον κόσμο» και έχει «ήδη επιτύχει ένα δυσανάλογο αριθμό πρωτείων». Είναι πρώτη στην τηλεπικοινωνιακή υποδομή, στην ποιότητα του εργατικού της δυναμικού, στο ρυθμό αποταμιεύσεων, στην επάρκεια των λιμανιών και αεροδρομίων της και στην πληθυσμιακή αναλογία τεχνολόγων. Έχει επίσης την πιο επαρκή δημόσια υπηρεσία, την πιο δημοφιλή και πιο κερδοφόρα εθνική αεροπορική εταιρεία και τα χαμηλότερα τηλεπικοινωνιακά κόστη στον κόσμο, και η τεράστια πρόοδός της στην τεχνητή νοημοσύνη, στη ρομποτική και στα δίκτυα διεθνούς σύνδεσης της έδωσαν δικαίως τον τίτλο του πιο «ευφυούς νησιού» (Sisodia, 1995). Η Κύπρος από την άλλη, παρ' όλο που έχει κάνει πολύ μεγάλη πρόοδο στον τομέα των υπηρεσιών, ιδιαίτερα στον τουρισμό, στις τραπεζικές επιχειρήσεις και στην εξυπηρέτηση υπεράκτιων εταιρειών, και έχει επιτύχει ένα πολύ υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα (Social Statistics, 2002), υστερεί αισθητά από τη Σιγκαπούρη τόσο στις τεχνολογικές επιστήμες και τη βιομηχανία όσο και σ' όλους τους άλλους τομείς στους οποίους η Σιγκαπούρη είναι πρώτη.

Ωστόσο, οι δύο χώρες έχουν σημαντικές ομοιότητες. Είναι και οι δύο μικρά νησιά και πρώην βρετανικές αποικίες που απέκτησαν την ανεξαρτησία τους τη δεκαετία του 1960, η Κύπρος το 1960 και η Σιγκαπούρη το 1965. Και οι δύο έχουν πλουραλιστική κοινωνία, με τον πληθυσμό της Σιγκαπούρης να συνίσταται από Κινέζους (77%), Μαλαίους (15%) και Ινδούς (7%), και τον πληθυσμό της Κύπρου από Έλληνες (80%), Τούρκους (18%) και Αρμενίους και Μαρωνίτες (2%). Άλλη σημαντική ομοιότητα είναι η έλλειψη φυσικών πόρων στις δυο

χώρες και η συνακόλουθη εξάρτηση της οικονομικής τους ανάπτυξης από τους ανθρώπινους πόρους.

Η σπουδαιότητα των ανθρώπινων πόρων τονίζεται ακόμα περισσότερο, επειδή και στις δύο κοινωνίες η επιτυχία αποτελεί ιδιαίτερα υψηλή κοινωνική αξία. Αυτό, από τη μια, καθιστά τα εκπαιδευτικά προσόντα και στις δύο χώρες ένα σπουδαίο διαβατήριο για την ανάληψη υψηλά αμειβόμενης απασχόλησης και για την ταχεία κοινωνικοοικονομική κινητικότητα και, από την άλλη, αυξάνει πάρα πολύ τις προσδοκίες σπουδαστών και γονιών από την ανώτατη εκπαίδευση. Μερικά από τα ιδρύματα που συμβάλλουν στην τεχνολογική και οικονομική ανάπτυξη είναι επίσης παρόμοια, έχουν το ίδιο όνομα και ιδρύθηκαν περίπου την ίδια χρονική περίοδο (τέλη της δεκαετίας του 1960). Τέτοια ιδρύματα είναι το Εθνικό Κέντρο Παραγωγικότητας στη Σιγκαπούρη και το Κέντρο Παραγωγικότητας στην Κύπρο, και το Ινστιτούτο Διοίκησης της Σιγκαπούρης και το Μεσογειακό Ινστιτούτο Διοίκησης στην Κύπρο. Και στις δύο χώρες αυτά τα ιδρύματα προσφέρουν πιστοποιητικά και διπλώματα που βασίζονται σε πλήρη ή μερική φοίτηση. Προσφέρουν επίσης εξωτερικά πτυχία (external degrees) (Selvaratnam, 1992).

Ωστόσο η έμφαση στην ανώτατη εκπαίδευση δεν οδήγησε στην ίδια πολιτική ανώτατης εκπαίδευσης στις δύο χώρες. Στην πραγματικότητα, η Σιγκαπούρη και η Κύπρος αποτελούν δύο πολύ διαφορετικά παραδείγματα πολιτικών ανώτατης εκπαίδευσης και σχέσεων κράτους-πανεπιστημίου. Είναι ενδιαφέρον, επομένως, να συγκρίνουμε τις δύο πολιτικές και να προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε τις διαφορές.

Το άρθρο αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο γίνεται σύγκριση των κρατικών πολιτικών Σιγκαπούρης και Κύπρου στην ανώτατη εκπαίδευση. Στο δεύτερο γίνεται προσπάθεια ερμηνείας των διαφορών των δύο πολιτικών.

Κρατικές πολιτικές ανώτερης εκπαίδευσης στη Σιγκαπούρη και στην Κύπρο

Στη Σιγκαπούρη τα εκπαιδευτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι ένα ισχυρό εργαλείο στα χέρια του κράτους και οι εγγραφές στα ιδρύματα αυτά συνδέονται αυστηρά με τα σχέδια εθνικής ανά-

πτυξης. Το κράτος χρησιμοποιεί την ανώτατη εκπαίδευση σε μια προσπάθεια να επιτύχει τη μέγιστη δυνατή ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων της χώρας. Όπως παρατήρησε ο N. Selvaratnam, «ίσως η κυβέρνηση να έχει την άποψη πως η ανώτατη εκπαίδευση είναι πολύ σημαντική για να αφήνεται εξολοκλήρου στα χέρια των πρυτάνεων, των κοσμητόρων, των καθηγητών, των λεκτόρων και των διοικητικών του Πανεπιστημίου» (Selvaratnam, 1992).

Ακολουθώντας αυτή την πολιτική, η κυβέρνηση πήρε την πρωτοβουλία «να μετακινήσει το κέντρο βάρους της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης προς τις επιστήμες και την τεχνολογία, και συμπληρωματικά προς τη λογιστική και τη διοίκηση επιχειρήσεων». Σκοπός της ήταν να αναπτύξει «μια τοπική παραγωγή ικανού και άριστα καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού, ιδιαίτερα στις επιστήμες και στην τεχνολογία, επειδή αυτές θεωρούνταν η ατμομηχανή για την πρόοδο». Περιόρισε επίσης την αυτονομία και την ακαδημαϊκή ελευθερία των πανεπιστημίων και δικαιολόγησε την πράξη της με το επιχείρημα πως τα πανεπιστήμια πρέπει να είναι χρήσιμα για το έθνος και πως ο διαρκώς αυξανόμενος διεθνής ανταγωνισμός έχει δημιουργήσει μια νέα πραγματικότητα όσον αφορά την ορθή ισορροπία πανεπιστημιακής αυτονομίας, ακαδημαϊκής ελευθερίας και εθνικού συμφέροντος (Selvaratnam, 1994).

Η σύγκρουση μεταξύ κράτους και πανεπιστημίων ήταν ιδιαίτερα οξεία, επειδή υπήρχε ήδη μια παράδοση αυτονομίας και ανεξαρτησίας από το κράτος, που είχε κληρονομηθεί από τους Βρετανούς (Cowen, 1996). Η διαμάχη άρχισε τη δεκαετία του 1960 και αναπτύχθηκε γύρω από τρία επεισόδια: Το Επεισόδιο Enright το 1960, το Επεισόδιο του Πιστοποιητικού Καταλληλότητας το 1965, και το Επεισόδιο των τεσσάρων τελειόφοιτων Μαλαισιανών φοιτητών το 1966. Ως αποτέλεσμα αυτών των τριών επεισοδίων η κυβέρνηση προώθησε μια δέσμη προτάσεων πολιτικής, οι οποίες οδήγησαν στη διάβρωση της αυτονομίας που απολάμβαναν τα πανεπιστήμια ως τα μέσα της δεκαετίας του 1960.

Η κυβέρνηση επεξέτεινε αυτή την πολιτική με παρέμβαση στις εσωτερικές ρυθμίσεις των σχολείων της Σιγκαπούρης. Οι ταλαντούχοι μαθητές καθοδηγούνταν συστηματικά προς προγράμματα που προκαθόριζαν το επαγγελματικό τους μέλλον και συνακόλουθα το είδος των ακαδημαϊκών προσόντων που θα αποκτούσαν. Μ' αυτόν τον τρόπο τα

πανεπιστημιακά προγράμματα βασίζονταν περισσότερο στα προγράμματα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παρά στις προτιμήσεις των μαθητών (Selvaratnam, 1994).

Στην Κύπρο το μοναδικό πανεπιστήμιο ιδρύθηκε το 1989 και άρχισε τη λειτουργία του το 1992. Το Πανεπιστήμιο είναι αυτόνομο και η κυβέρνηση απέφυγε να αναμειχθεί σε θέματα οργάνωσης, περιεχομένου των ακαδημαϊκών και ερευνητικών προγραμμάτων. Η κυβέρνηση θα ήθελε βέβαια να συνεισφέρει το Πανεπιστήμιο στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού περισσότερο από ό,τι συνεισφέρει τώρα (Περσιάνης, 2002, σ. 63). Υπάρχουν ωστόσο δύο σημαντικές διαφορές από τη Σιγκαπούρη όσον αφορά στον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση της Κύπρου αναμένει να γίνει αυτό. Η πρώτη διαφορά είναι πως η κυπριακή κυβέρνηση δε δίνει ιδιαίτερη σημασία στις πρωτοβουλίες έρευνας και ανάπτυξης των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης, επειδή δεν υπάρχει παράδοση σ' αυτό τον τομέα και επειδή η χρηματοδότηση της έρευνας τόσο από δημόσιες όσο και από ιδιωτικές πηγές είναι περιορισμένη. Αντ' αυτού, η κυβέρνηση αναμένει από τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης να βοηθήσουν την Κύπρο να γίνει περιφερειακό εκπαιδευτικό κέντρο που θα προσελκύει φοιτητές από τις γειτονικές χώρες της Μέσης Ανατολής και από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Χριστοδούλου, 1997).

Η δεύτερη διαφορά είναι πως το κράτος αντιλαμβάνεται πως αυτή η ανάπτυξη δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω του Πανεπιστημίου της Κύπρου, λόγω της γλώσσας διδασκαλίας που χρησιμοποιεί (ελληνική) και της δυσκαμψίας των πανεπιστημιακών προγραμμάτων. Γι' αυτό αναμένει να γίνει αυτή η εξέλιξη μέσω των ιδιωτικών σχολών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίες από τη μια χρησιμοποιούν την αγγλική ως γλώσσα διδασκαλίας και από την άλλη έχουν επιδείξει μέχρι τώρα ευελιξία στα προσφερόμενα προγράμματα (στο ίδιο). Πράγματι, στις σχολές αυτές φοιτούν στο παρόν στάδιο πέραν των 2.000 ξένων φοιτητών και υπάρχει βάσιμη προσδοκία ότι μπορούν να αυξηθούν μέχρι και δέκα χιλιάδες (Λεοντιάδης, 1998).

Όπως είναι φανερό, οι πολιτικές ανώτατης εκπαίδευσης στις δυο χώρες είναι διαμετρικά αντίθετες. Η κυβέρνηση της Σιγκαπούρης είναι ίσως το ισχυρότερο παράδειγμα των νέων τάσεων κρατικής πολιτικής στην ανώτατη εκπαίδευση στη μετανεοτερική εποχή. Το κύριο

επιχείρημα της πολιτικής αυτής είναι ότι τα πανεπιστήμια είναι το βασικότερο εργαλείο οικονομικής ανάπτυξης και ότι «η αποδοτικότητα» (performativity), όπως αποκλήθηκε από τον Lyotard, δηλαδή η μεγιστοποίηση της επάρκειας-αποτελεσματικότητας του συστήματος (Lyotard, 1984), είναι το σπουδαιότερο κριτήριο της ποιότητας λειτουργίας τους. Αυτό σημαίνει πως τα πανεπιστήμια πρέπει να γίνουν όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερα, να έχουν πρακτικό προσανατολισμό και να συνδέονται με τη βιομηχανία και τις επιχειρήσεις. Όπως παρατήρησε ο Cowen, στη Σιγκαπούρη έχουμε ένα παράδειγμα κρατικού ελέγχου της χρηματοδότησης και της αποδοτικότητας με κριτήρια δείκτες που εγκρίνει η κυβέρνηση, καθώς επίσης και έμφαση στην εφαρμοσμένη έρευνα (Cowen, 1996).

Αντίθετα, η κυβέρνηση της Κύπρου συνεχίζει να θεωρεί κύριο έργο του Πανεπιστημίου την εκπαίδευση επιστημόνων επαγγελματιών και την παραγωγή γνώσης και δεν πιέζει το Πανεπιστήμιο να εγκαθιδρύσει δεσμούς με εξωτερικούς οικονομικούς φορείς. Ταυτόχρονα παραχώρησε την εξουσία στο Πανεπιστήμιο να εφαρμόζει εσωτερική αξιολόγηση του έργου του, ενώ για τις ιδιωτικές σχολές ανώτατης εκπαίδευσης εγκαθίδρυσε μηχανισμό εξωτερικής αξιολόγησης και πιστοποίησης.

Η αλήθεια βέβαια είναι πως η κυβέρνηση της Κύπρου είχε από την αρχή να αντιμετωπίσει ένα συγκριτικά ευκολότερο έργο από εκείνο της κυβέρνησης της Σιγκαπούρης. Η Κύπρος δεν είχε πανεπιστήμιο μέχρι το 1992 και επομένως η κυβέρνηση δε θα αντιμετώπιζε το πρόβλημα της ανάγκης να αλλάξει το χαρακτήρα, τη δομή και την οργάνωση των λειτουργούντων πανεπιστημίων στην περίπτωση που θα ήθελε να επιβάλει την αρχή της «αποδοτικότητας». Θα μπορούσε απλώς να το επιβάλει από την αρχή, σε περίπτωση που πίστευε πως είχε την αναγκαία νομιμοποίηση να κάνει κάτι τέτοιο. Αλλά δεν την είχε.

Τρεις διαφορετικές εξηγήσεις

Υπάρχουν τρεις εύλογες εξηγήσεις γι' αυτές τις διαμετρικά αντίθετες πολιτικές. Η πρώτη είναι ο διαφορετικός βαθμός βιομηχανικής ανάπτυξης των δύο χωρών. Στη Σιγκαπούρη η έμφαση στις τεχνολογικές επιστήμες οδήγησε σε τεράστια πρόοδο που έφερε τη Σιγκαπούρη στην

πρώτη γραμμή του διεθνούς ανταγωνισμού. Αυτό σημαίνει πως και η παραμικρή υστέρηση θα επηρεάσει δραματικά τις επιχειρήσεις και το βιομηχανικό τομέα και, επομένως, και την επιβίωση της χώρας. Μπορεί επομένως να λεχθεί ότι δεν υπήρχε άλλη επιλογή για την κυβέρνηση της Σιγκαπούρης από το να αποδεχθεί τις επιταγές του διεθνούς ανταγωνισμού. Στην Κύπρο τα κεκτημένα συμφέροντα στο εισαγωγικό εμπόριο, τα οποία είχαν αναπτυχθεί κατά τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας, δεν επέτρεψαν την εκτενή ανάπτυξη της βιομηχανίας (Persianis, 1978). Η χώρα συνέχισε να εισάγει τόσο την τεχνογνωσία όσο και τα τεχνολογικά προϊόντα από την Ευρώπη (Persianis, 1981). Οι επιταγές της υψηλής τεχνολογίας επομένως δεν ήταν τόσο πιεστικές για την Κύπρο όσο ήταν για τη Σιγκαπούρη.

Η δεύτερη εξήγηση είναι οι διαφορετικές ανάγκες των βιομηχανιών που αναπτύχθηκαν στις δύο χώρες. Στις βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας που λειτουργούν στη Σιγκαπούρη τον κύριο ρόλο διαδραματίζει η γνώση και οι εφαρμογές της στην οικονομία. Η γνώση, επομένως, παίζει πολύ ζωτικότερο ρόλο στη Σιγκαπούρη παρά στην Κύπρο. Αυτό σημαίνει πως ο ρόλος των πανεπιστημίων είναι πολύ πιο αποφασιστικής σημασίας στη Σιγκαπούρη από ό,τι στην Κύπρο. Αν τα πανεπιστήμια της Σιγκαπούρης αρνηθούν να δώσουν μεγάλη σημασία στην «εφαρμοσμένη επιστήμη», όπως απαιτούν οι μετανεοτερικές συνθήκες, η χώρα δεν έχει καμιά δυνατότητα να συνεχίσει να κατέχει την εξέχουσα θέση της στην τεχνολογία της πληροφορικής και στις άλλες τεχνολογικές επιστήμες. Αυτό επομένως μπορεί να αποτελέσει νομιμοποίηση για την κυβέρνηση να επιβάλει αυτόν το ρόλο στα πανεπιστήμια, αν αρνηθούν να συνεργασθούν. Στην Κύπρο, η τεχνολογία της πληροφορικής αναπτύχθηκε μεν αρκετά, συνέχισε όμως να εξαρτάται πολύ από την ξένη τεχνογνωσία. Επομένως η πίεση στο κράτος και στα πανεπιστήμια είναι μικρότερη.

Η τρίτη εξήγηση σχετίζεται με το διαφορετικό πολιτισμικό και ιστορικοπολιτικό συγκείμενο και ειδικότερα με τη διαφορετική ιεράρχηση αξιών στις δύο χώρες. Γι' αυτή τη διαφορά υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις.

Η πρώτη ένδειξη είναι οι ιστορικές πληροφορίες για τις διαφορετικές σχέσεις των κατοίκων των δύο χωρών με τους Βρετανούς αποικιοκράτες. Στη Σιγκαπούρη οι σχέσεις αυτές περιγράφονται φιλικές και

θετικές. Χαρακτηριστικό αυτών των σχέσεων είναι η περίφημη ψευδαίσθηση των κατοίκων της Σιγκαπούρης ότι οι Βρετανοί ήταν ακατανίκητοι (Sisodia, 1995). Οι κάτοικοι της Σιγκαπούρης έβλεπαν επίσης πολύ θετικά το βρετανικό αποικιακό ρόλο στην τοπική εκπαίδευση. Συνεργάστηκαν με τους Βρετανούς στην ίδρυση του Τεχνικού Κολεγίου το 1925, του Γεωργικού Κολεγίου το 1931, του Πανεπιστημίου της Μαλαίας το 1949, του Διδασκαλικού Κολεγίου το 1950, του Πανεπιστημίου Nanyang το 1956 με γλώσσα διδασκαλίας την κινεζική, και του Πολυτεχνείου της Σιγκαπούρης το 1958.

Αντίθετα, οι Κύπριοι, και ιδιαίτερα οι Ελληνοκύπριοι, ήταν πολύ λιγότερο συνεργάσιμοι. Οι Ελληνοκύπριοι, υπό την καθοδήγηση της εκκλησίας, θεωρούσαν το δικό τους πολιτισμό, που, όπως πίστευαν, καταγόταν κατευθείαν από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, πολύ περισσότερο αξιόλογο και σημαντικό από εκείνον των αποικιοκρατών, και αντιδρούσαν σε κάθε εκπαιδευτικό δάνειο από τη Βρετανία, συμπεριλαμβανομένου και του βρετανικού τύπου πανεπιστημίου, από φόβο πως ένα τέτοιο πανεπιστήμιο θα άμβλυνε την επιθυμία τους για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (Persianis, 1978). Ο εθνικισμός αυτός των Ελληνοκυπρίων, αλλά και ο παράλληλος εθνικισμός των Τουρκοκυπρίων, συνέβαλαν στην έκρηξη διακοινοτικών ταραχών το 1963, η δε τουρκική εισβολή το 1974 και η ντεφάκτο διχοτόμηση επηρέασαν αρνητικά την οικονομική ανάπτυξη του νησιού. Είναι αρκετό να αναφερθεί ότι το 1979, όταν η Σιγκαπούρη ξεκινούσε τη δεύτερη βιομηχανική της επανάσταση, αναδομώντας την οικονομία της με έμφαση στις βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας και στην παροχή υπηρεσιών (Selvaratnam, 1992), η Κύπρος προσπαθούσε ακόμα να επουλώσει τις πληγές της από την τουρκική στρατιωτική εισβολή του 1974.

Η διαμετρικά αντίθετη πολιτική έναντι της βρετανικής αποικιοκρατικής διοίκησης αντανακλάται στις δυο διαφορετικές κρατικές πολιτικές στο θέμα της αγγλικής ως γλώσσας διδασκαλίας στα κρατικά πανεπιστήμια. Στη Σιγκαπούρη η αγγλική ορίστηκε ως γλώσσα διδασκαλίας στο National University of Singapore (NUS), επειδή «είναι παγκόσμια και κυρίαρχη στις περιοχές της επιστήμης, της τεχνολογίας και του εμπορίου» (Sisodia, 1995). Στην Κύπρο η αγγλική απορρίφθηκε ακόμα και ως τρίτη γλώσσα του Πανεπιστημίου Κύπρου και έγιναν δεκτές μόνο η ελληνική και η τουρκική (Βουλή των Αντιπροσώπων, 1989). Δεν έγινε όμως το ίδιο με τις ιδιωτικές σχολές τριτοβάθμιας

εκπαίδευσης, οι οποίες, επειδή είναι πολύ ευαίσθητες στις ανάγκες και στις ευκαιρίες της αγοράς, υιοθέτησαν την αγγλική ως γλώσσα διδασκαλίας (Περσιάνης, 2002). Το ίδιο έκαναν και τα τέσσερα ιδιωτικά πανεπιστήμια που ιδρύθηκαν στην τουρκοκρατούμενη περιοχή. Χρησιμοποιούν την αγγλική ως γλώσσα διδασκαλίας για να προσελκύσουν φοιτητές από τις γειτονικές μουσουλμανικές χώρες (Αθανασιάδης, 1998).

Μια δεύτερη ένδειξη είναι ο διαφορετικός τρόπος με τον οποίο οι δύο λαοί αντέδρασαν στις βαθιές εθνικές τους ανασφάλειες. Ο Sisodia εξηγεί πώς οι τραυματικές εμπειρίες από το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο διαμόρφωσαν τις αντιλήψεις των πολιτικών αρχηγών της Σιγκαπούρης για τον κόσμο και επέτειναν τις ανασφάλειές τους για το κράτος τους. Η αντίδρασή τους ήταν, από τη μια, να αυξήσουν την οικονομική ισχύ της χώρας τους και, από την άλλη, να προσπαθήσουν να δημιουργήσουν ένα «τρίγωνο ανάπτυξης» στη γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει τη Σιγκαπούρη, το Johor Bahru της Μαλαισίας στο βορρά και το νησί Batam της Ινδονησίας στα νοτιοδυτικά (Sisodia, 1995). Είναι φανερό ότι η Σιγκαπούρη εξέλαβε την οικονομική ισχύ ως απάντηση στην εθνική ανασφάλεια και ως εργαλείο για ανύψωση του εθνικού της ειδώλου.

Αντίθετα, η παραδοσιακή αντίδραση των Ελληνοκυπρίων στο πρόβλημα της εθνικής ανασφάλειας ήταν η εθνική υπερηφάνεια για τον πολιτισμό των προγόνων τους και η επιμονή τους για διατήρηση στενών δεσμών με την Ελλάδα. Το αίτημα της πολιτικής ένωσης με την Ελλάδα δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα της επιθυμίας πραγματοποίησης ενός εθνικού ιδεώδους αλλά και αντίδρασης στη βαθιά ανασφάλεια που οι Ελληνοκύπριοι ένιωθαν ως αποτέλεσμα των πικρών ιστορικών εμπειριών τους μέσα στους αιώνες.

Αυτό μας οδηγεί στην τρίτη ένδειξη, δηλαδή τις διαφορετικές εκπαιδευτικές πολιτικές των δύο χωρών. Παραδοσιακά η Σιγκαπούρη δίνει μεγάλη σημασία στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση. Ιδρυσε το Τεχνικό Κολέγιο το 1925 και την Πολυτεχνική Σχολή του Πανεπιστημίου της Μαλαισίας το 1955. Σήμερα η χώρα έχει τρία πολυτεχνεία, το Singapore Polytechnic, το Ngee Ann Polytechnic και το Temasek Polytechnic, που συναποτελούν το Nanyang Technological University.

Το Ανώτερο Τεχνολογικό Ινστιτούτο της Κύπρου ιδρύθηκε μόλις το 1967 και μέχρι σήμερα δεν απέκτησε πανεπιστημιακό στάτους. Το Πανεπιστήμιο Κύπρου, από την άλλη, απέκτησε Πολυτεχνική Σχολή μόλις το 2002 και ο αριθμός των φοιτητών της σχολής αυτής είναι ακόμα περιορισμένος (Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2003). Έτσι, οι ανάγκες κατάρτισης της χώρας ικανοποιούνται σε μεγάλο βαθμό με σπουδές στο εξωτερικό και στις δημόσιες και ιδιωτικές σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της Κύπρου αλλά και με προγράμματα άτυπης εκπαίδευσης.

Παραδοσιακά, η ελληνική εκπαίδευση δίνει έμφαση στη γενική ανθρωπιστική εκπαίδευση παρά στην τεχνική/επαγγελματική. Οι ελληνοκυπριακές εκπαιδευτικές αρχές πίστευαν ότι αυτού του είδους η εκπαίδευση νομιμοποιούνταν από τον πολιτισμό της χώρας. Τα αρχαία ελληνικά και τα φιλολογικά μαθήματα αποτελούσαν τα βασικά μαθήματα των ελληνοκυπριακών σχολείων για δύο αιώνες (Persianis, 1978). Κατά τη διάρκεια της βρετανικής διοίκησης οι Βρετανοί προσπάθησαν να πείσουν τους γονείς να προτιμήσουν την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση για τα παιδιά τους, αλλά η επιτυχία τους ήταν πολύ περιορισμένη. Έτσι, η μεγάλη πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων είναι σήμερα προϊόντα αυτής της ανθρωπιστικής εκπαίδευσης. Στην ιεραρχία αξιών που υποβάλλεται απ' αυτή την εκπαίδευση, οι πολιτισμικές αξίες είναι οι πρώτες. Ο οικονομικός πραγματισμός, από την άλλη, ταυτίστηκε παραδοσιακά με τον υλισμό και την ξένη κυριαρχία (Persianis, 1981). Η εθνική ανασφάλεια έκανε πολλούς Ελληνοκύπριους να βλέπουν τον οικονομικό προγραμματισμό ως δούρειο ίππο, που χρησιμοποιούν από καιρό οι εχθροί του ελληνικού έθνους στην προσπάθειά τους να αμβλύνουν το εθνικό του συναίσθημα (Μηνάς, 1992).

Γενικά, η πολιτισμική παράδοση δημιούργησε ένα κλίμα στα πλαίσια του οποίου πολλοί θεωρούν ζήτημα τιμής να μην ενδώσουν, τουλάχιστο φανερά, στις επιταγές του οικονομικού πραγματισμού. Χαρακτηριστικό αυτού του κλίματος είναι ότι πριν δεκαπέντε περίπου χρόνια υπήρξε κατακραυγή εναντίον μερικών Ελληνοκύπριων προοδευτικών, οι οποίοι πρόβαλαν το παράδειγμα της Σιγκαπούρης ως πρότυπο για την ανάπτυξη της Κύπρου. Το επιχείρημα που προβλήθηκε ήταν ότι η κυριαρχία των οικονομικών αξιών θα οδηγούσε σε απανθρωπισμό της εργασίας, της ζωής και της κοινωνίας (Μηνάς, 1992).

Έτσι, μπορούμε, πράγματι, με βάση την ορολογία του Brian Holmes

(1984), να μιλήσουμε για μια διχοτομία μεταξύ ανώτερων και κατώτερων αξιών στο μυαλό των Ελληνοκυπρίων. Στις διακηρύξεις και στη νομοθεσία τους διαδηλώνουν την πίστη τους στα υψηλά ιδεώδη της δημοκρατίας, της ελευθερίας και του πολιτισμού ως σκοπών της θεσμικής εκπαίδευσης και συνεχίζουν να επιμένουν στη γενική εκπαίδευση ως του ορθού περιεχομένου της εκπαίδευσης. Η σκληρή πραγματικότητα ωστόσο τους ανάγκασε μέχρι σήμερα να αναζητήσουν συμπληρωματικούς δρόμους, συνήθως άτυπης εκπαίδευσης, για να διασφαλίσουν την προσφορά κατάρτισης στις αναγκαίες για την αγορά τεχνικές δεξιότητες.

Αυτή η διπλή εκπαιδευτική πολιτική είναι φανερή τόσο στη μέση όσο και στην ανώτατη εκπαίδευση. Στη μέση εκπαίδευση υπάρχουν δύο σχολικά δίκτυα: το επίσημο και το άτυπο. Το επίσημο προσφέρει κυρίως γενική και ανθρωπιστική εκπαίδευση (μόνο 18% των μαθητών φοιτούν σε τεχνικές και επαγγελματικές σχολές) (Περσιάνης, 1996), η οποία θεωρείται ιδιαίτερα ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και, επομένως, για την εθνική επιβίωση της ελληνικής κοινότητας του νησιού. Το δεύτερο δίκτυο συμπληρώνει το πρώτο παρέχοντας τις κατά καιρούς αναγκαίες τεχνικές και τεχνολογικές δεξιότητες. Έτσι, πράγματι, η άτυπη εκπαίδευση χρησιμοποιήθηκε τόσο ως αιχμή του δόρατος για τον τεχνολογικό και οικονομικό εκσυγχρονισμό της χώρας όσο και ως ασπίδα για την προστασία της θεσμικής εκπαίδευσης από ξένες εξαρτήσεις. Κατά κάποιον τρόπο, επομένως, η άτυπη εκπαίδευση παρείχε μέχρι τώρα στις εκπαιδευτικές αρχές τη δυνατότητα να απορροφούν τις πιέσεις και τα αιτήματα για αλλαγή της θεωρητικής εκπαίδευσης και, έτσι, να μην υποχρεώνονται να ομολογούν δημόσια ότι αναγκάστηκαν να υποκύψουν στις επιταγές του οικονομικού πραγματισμού (Persianis, 1996).

Ανάλογες ρυθμίσεις υπάρχουν και στην ανώτατη εκπαίδευση, όπου έχουμε από τη μια το Πανεπιστήμιο Κύπρου και από την άλλη τις δημόσιες και ιδιωτικές σχολές τριτοβάθμιας αλλά μη πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Οι επιταγές του οικονομικού πραγματισμού δεν έπαιξαν σημαντικό ρόλο στο σχεδιασμό του Πανεπιστημίου. Ενδεικτικές αυτού του γεγονότος είναι οι διαδικασίες που ακολουθήθηκαν για την ίδρυσή του. Η κυβέρνηση προσκάλεσε έναν αριθμό Κυπρίων ακαδημαϊκών που εργάζονταν σε ξένα πανεπιστήμια για να αποτελέσουν την Προπαρασκευαστική Επιτροπή, που θα τη συμβούλευε για τη δομή,

τη διοίκηση και τα προγράμματα του Πανεπιστημίου. Δεν προσκάλεσε βιομηχάνους, επιχειρηματίες ή εκπροσώπους άλλων τομέων της οικονομικής ζωής να γίνουν μέλη αυτής της Επιτροπής. Οι ακαδημαϊκοί πρότειναν έναν τύπο πανεπιστημίου που δεν απομακρυνόταν πολύ από το παραδοσιακό πανεπιστήμιο. Το κύριο έργο του θα ήταν η παραγωγή και διάδοση της γνώσης, οι ακαδημαϊκοί θα απολάμβαναν ακαδημαϊκή αυτονομία, και το πανεπιστήμιο θα ήταν ελεύθερο από οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση. Η νομοθετική και η εκτελεστική εξουσία της χώρας αποδέχτηκαν ομόθυμα τις προτάσεις της Επιτροπής (Περσιάνης, 2002). Η απόφαση αυτή σήμαινε ότι την κατάρτιση στις τεχνολογικές δεξιότητες θα αναλάμβαναν τα δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας αλλά μη πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Αυτά τα ιδρύματα δεν εμποδίζονται από την παράδοση να ασχολούνται με λιγότερο «ευγενείς» ρόλους, όπως είναι η κατάρτιση σε τεχνικές και επαγγελματικές δεξιότητες.

Έτσι, πράγματι, και στις δύο βαθμίδες η κυπριακή κυβέρνηση ακολουθεί την ίδια εκπαιδευτική πολιτική, που μπορεί να αποκληθεί «πολιτική της αρχής της επικουρικότητας» (Persianis, 1996). Αποφεύγει να επιβάλει στον κορμό της εκπαίδευσης, τόσο στη μέση όσο και στην ανώτατη, αλλαγές που θα πρόδιδαν αποδοχή των επιταγών του οικονομικού πραγματισμού ως της καθοδηγούσας αρχής της εκπαιδευτικής της πολιτικής. Για να ικανοποιήσει αυτό που ο Taylor αποκαλεί «εξωτερικές προσδοκίες» (Taylor, 1987), η κυβέρνηση χρησιμοποιεί επικουρικές επιλογές.

Η «αρχή της επικουρικότητας» μπορεί να θεωρηθεί η τέταρτη στρατηγική της κυβέρνησης στην προσπάθεια εξασφάλισης «αντισταθμιστικής νομιμοποίησης». Οι άλλες στρατηγικές είναι αυτές που επισήμανε ο Hans Weiler ως νομικισμό, επιστημονική τεχνογνωσία και συμμετοχή (Weiler, 1983). Η κυβέρνηση της Κύπρου χρησιμοποίησε και τις τέσσερις στρατηγικές, περισσότερο όμως εκείνες του νομικισμού και της επιστημονικής τεχνογνωσίας. Ωστόσο τα ελλείμματα νομιμοποίησης αυξάνονταν αντί να ελαττώνονται, ιδιαίτερα κάθε φορά που αποτύγχαναν οι προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού προβλήματος. Αυτό σήμαινε πως η κυβέρνηση έπρεπε να αναζητήσει επιπροσθέτως τρόπους εξασφάλισης «αντισταθμιστικής νομιμοποίησης». Λόγω της ισχυρής αγάπης και πίστης του κόσμου στη δύναμη της εκπαίδευσης, η κυβέρνηση προσπάθησε να τη χρησιμοποιήσει για να μειώσει τα ελ-

λείμματα νομιμοποίησής της. Μέχρι το 1989 δεν υπήρχε πανεπιστήμιο και επομένως η κυβέρνηση στερούνταν ενός ιδιαίτερα κατάλληλου εργαλείου για αντισταθμιστική νομιμοποίηση. Όταν τελικά αυτό ιδρύθηκε το 1989, έπρεπε να λάβει υπόψη τις τοπικές πολιτιστικές αξίες. Πανεπιστημιακή πολιτική που θα εμπνεόταν από τον οικονομικό πραγματισμό θα ήταν αντίθετη προς τις κυρίαρχες πολιτισμικές αξίες και επομένως θα επιδείνωνε μάλλον παρά θα μείωνε τα ελλείμματα νομιμοποίησης του κράτους. Η απάντηση ήταν να εφαρμοστεί και στην ανώτατη εκπαίδευση η πολιτική της «αρχής της επικουρικότητας», που εφαρμοζόταν ήδη στη μέση εκπαίδευση (Περσιάνης, 2002).

Στην περίπτωση του Πανεπιστημίου, η κυβέρνηση δεν είχε την πολυτέλεια να εφαρμόσει μια επιθετική και παρεμβατική πολιτική και να πιέσει για την αποδοτικότητα ως του αξιολογικού κριτηρίου για τη λειτουργία του, όπως έκανε η κυβέρνηση της Σιγκαπούρης. Το πολιτικό κόστος μιας τέτοιας κίνησης θα ήταν τεράστιο και καταστροφικό. Έτσι, η κυβέρνηση της Κύπρου υιοθέτησε το παραδοσιακό μάλλον παρά το μετανεοτερικό μοντέλο πανεπιστημίου.

Επίμετρο

Συμπερασματικά επομένως μπορεί να λεχθεί ότι τα παραδείγματα της Σιγκαπούρης και της Κύπρου εκφράζουν δύο πολύ διαφορετικές κρατικές πολιτικές ανώτατης εκπαίδευσης και υπογραμμίζουν τη σημασία αυτών των πολιτικών για τη νομιμοποίηση του κράτους. Οι πολιτικές αυτές αποτελούν ασφαλώς το σύνθετο αποτέλεσμα ενός μεγάλου αριθμού παραγόντων και πολύ περίπλοκων διαδικασιών. Ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες ωστόσο είναι η ανάγκη του κράτους να εξασφαλίσει νομιμοποίηση. Οι τρόποι με τους οποίους μπορεί να εξασφαλιστεί αυτή η νομιμοποίηση εξαρτάται πολύ από το κοινωνικό και πολιτισμικό συγκείμενο μιας χώρας. Στη Σιγκαπούρη το συγκείμενο αυτό συνέβαλε στην κυριαρχία των οικονομικών αξιών. Στην Κύπρο συνεχίζουν ακόμα να κυριαρχούν οι πολιτισμικές αξίες. Από την άλλη, ωστόσο, η συζήτηση αυτή έδειξε πως ο οικονομικός πραγματισμός βρίσκει πάντοτε τρόπους, φανερούς ή συγκαλυμμένους, να επηρεάσει την εκπαιδευτική πολιτική.

Αναφορές

α) *Στην ελληνόφωνη βιβλιογραφία*

Αθανασιάδης, Σ. (1998), «Πανεπιστήμια Νομισματοκοπεία», *Φιλελεύθερος*, 6 Δεκ. 1998, σ. Β5.

Αθανασιάδης, Σ. (1998), «Αναγνωρισμένα "τα Πανεπιστήμια" στα Κατεχόμενα», *Φιλελεύθερος*, 20 Δεκ. 1998, σ. Β5.

Βουλή των Αντιπροσώπων (1989), *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Ε΄ Βουλευτική Περίοδος, Σύνοδος Γ΄, Συνεδρία 13 Ιουλίου 1989, σ. 2975-3009.

Λεοντιάδης, Τζ. (1998), «Η Κύπρος ως Περιφερειακό Κέντρο Ανώτερης Εκπαίδευσης», *Φιλελεύθερος*, 8 και 9 Μαΐου 1998, σ. 7.

Μηνάς, Γ. (1992), «Η Σιγκαπούρη της Μεσογείου», στο Γ. Μηνάς (1996), *Μετά Παρρησίας. Άρθρα και Δοκίμια*, Λευκωσία.

Πανεπιστήμιο Κύπρου (2003), *Οδηγός Σπουδών 2003-2004*, Λευκωσία.

Περσιάνης, Π. (1996), *Η Εκπαίδευση της Κύπρου Μπροστά στην Πρόκληση της Ευρώπης*, Λευκωσία.

Περσιάνης, Π. (2002), *Προκλήσεις και Προβλήματα του Πανεπιστημίου Κύπρου*, Λευκωσία.

Χριστοδούλου, Χρ. (1997), «Μπορούμε να Γίνουμε Εκπαιδευτικό και Ιατρικό Κέντρο», *Φιλελεύθερος*, 12 Αυγούστου 1997, σ. 1.

β) *Στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία*

Cowen, R (1996), "Performativity, Post-modernity and the University", *Comparative Education* 32, p.p. 245-253.

Holmes, B. (1984), "Paradigm Shifts in Comparative Education", *Comparative Education Review* 28, No 4, p.p. 584-604.

Lyotard, J.F. (1984), *The Post-modern condition: A report on Knowledge*, Manchester, Manchester University Press.

Persianis, P. (1978), *Church and State in Cyprus Education*, Nicosia.

Persianis, P. (1981), *The Political and Economic Factors as the Main Determinants of Educational Policy in Independent Cyprus*, Nicosia, Pedagogical Institute.

Persianis, P. (1996), "Cyprus: A Case Study in Adult and Continuing Education", *Convergence*, XXIX, p.p. 55-66.

Selvaratnam, V. (1992), "Singapore", στο G. Neave & B. Clark (eds) (1992), *Encyclopedia of Higher Education*, London, NFER, 1, p. 625.

Selvaratnam, V. (1994), "Singapore: University Autonomy versus State Control: the Singapore Experience", στο G. Neave & F. Van Vught (eds.), *Government and Higher Education Relationships Across Three Continents*: *The Winds of Change*, Oxford, Pergamon, for the IAU Press.

Sisodia, R. S. (1995), "Singapore Invests in the Nation - Corporation", στο Κ.

Ohmae (eds.) (1995), *The Evolving Global Economy. Making Sense of the New World Order*, Harvard, Harvard Business Review.

Social Statistics (2002), (Nicosia: Research and Statistics Department, Ministry of Finance).

Taylor, W. (1987), *Universities under Scrutiny*, Paris, OECD.

Weiler, H. (1983), "Legalisation, Expertise and Participation: Strategies of Compensatory Legitimation in Educational Policy", *Comparative Education Review* 27, No 2, p.p. 259-277.

Abstract

Educational Policy and Economic Pragmatism: Higher Education in Singapore and Cyprus. A Comparative Study.

Panayotis Persianis

The paper is an attempt to compare the state higher education policies in two small and poor in natural resources countries and former British colonies, Singapore and Cyprus.

The comparison reveals two very different examples of higher education state policies and state university relationships in the two countries. Singapore exercises a very tight control over universitities while Cyprus employs a policy of university autonomy and academic freedom.

The paper suggests that these differences can be explained as the result of three factors: a) the different degree of industrial development, b) the different demands of the industries developed and c) the different political and cultural context, and more specifically, the different hierarchy of values in the two countries. The last difference determines to a large extent the different strategy with which the two states try to achieve their legitimacy.